

Švicarsko-francusko podrijetlo prve osječke tiskarske porodice?

Dne 25. X. 1775. uručena je Ivanu Martinu Divaldu, faktoru iz Budima, carska koncesija za tiskaru u Osijeku¹, na osnovu koje je on od grada kupio bivšu franjevačku tiskaru. Ta je tiskara ostala u rukama porodice Divald kroz 3 pokoljenja, sve do 12. VII. 1857., kada je umro njegov unuk Karlo Divald.

Odakle je ta porodica, te kako zapravo glasi njezino prezime, nije još ni danas potpuno razjašnjeno.

Prema istraživanjima Dra Josipa Bösendorfera u njegovoj raspravi »Povijest tipografije u Osijeku«² u molbi kojom moli da mu se podijeli koncesija, potpisao se Divald kao Dibald, u svjedodžbama o vladanju priloženima ovoj molbi, grad je Budim njegovo prezime naznačio kao Ribaldt (ako se ne radi o pisarskoj griješci, jer katkada su velika početna slova, napose gotska, providena tolikim šarama, da ih se kojekako može čitati), a njegov dotadanji poslodavac, vlasnica budimske tiskare Katarina udova Lander, kao Dibaldt. Na temelju podataka, što ih je do tada uspio skupiti, spominje Dr. Bösendorfer, da je u tvrđavskoj crkvi u Osijeku dne 19. IX. 1714. krštena kćerka Petra Diebalda, g. 1774. dolazi Carl Deiwald, a g. 1842. umire Andreas Diwald, neženja, 67 godina star, uslijed čega on ne isključuje, da je budimski Divald imao u Osijeku rođaka ili možda čak i bio Osječanin.

Prema našim istraživanjima spominje se u osječkim gradskim protokolima Divaldovo prezime prvi put 9. X. 1775.³, kad mu se u gradskoj kući iznajmljuju za stan novopreopravljene prostorije nekadanje latinske škole, pri čemu je zapisan kao Martin Diewaldt. U tvrđavskim

¹ Dr. Josip Bösendorfer, »Povijest tipografije u Osijeku«, Grada za povijest književnosti hrvatske, knjiga XIV., Zagreb, 1939., str. 122—132

² Ib. str. 128

³ »Nro 4. Resolutions Buech des Statt-Raths zu Essegg«, 1770—1786, Fol. 361

župskim maticama zapisan je 22. V. 1780. kod rođenja prvog djeteta Ane kao Martinus Diwald, dne 9. XII. 1784. kod smrti prve njegove žene Ane Marije kao Divald, dne 26. VI. 1785. kod druge ženidbe kao Diwaldt, a pokopan je 27. II. 1806. kao Martinus Divalt.

Kao osječki tiskar pisao je on sâm prema do sada objavljenim njegovim tiskanim izdanjima⁴ svoje prezime redovito sa Diwalt (Diwaltus) i Divalt, a samo dva puta iznimno kao Diwald (g. 1775., i to baš u prvoj knjizi tiskanoj u Osijeku, zatim g. 1788.), odnosno Divald (g. 1792. i 1794.).

Ni iz jednog od svih pomenutih oblika ne možemo zaključiti kakvog je podrijetla ovo prezime, jer ono nije ni slavensko, ni njemačko, ni mađarsko, pa je doista slučaj, da je još pok. prof. Đuro Sabo naišao, da je u švicarskom magazinu »Die Möwe« u članku Dra Adalberta Bevilaqua o nekadanjim iseljenicima švicarskog kantona Graubünden, spomenuta i porodica Divald.

Pod naslovom »Pohod Grizona. Na tragovima Švicara u srednjoj Evropi« opisuje Dr. Bevilaqua⁵, kako su Grisoni (Griggioni), t. j. siromašni brdski žitelji mnogojezičnog (nastanjenog od Nijemaca, Retoromana, Talijana i Francuza) južnošvicarskog kantona Graubünden od svršetka srednjeg vijeka do polovice 18. stoljeća kao maloobrtnici tražili posla na jugu i istoku Evrope sve do Rima, Češke, Ugarske i Poljske.

Na istok su dolazili kao brusači škara, kuhari kave i likera, proizvođači limunade, sladoleda i čokolade, dimnjačari, glazbenici, učitelji plesa, slastičari, ali i kao tesari, suvičari, zidari, proizvođači umjetnog mramora, brusači mramora, sirari, oružari, lijevači topova i zvona, pivari i t. d. Živjeli su dakle od rada, a ne od prodaje robe, a rad im je uvijek bio posve individualan, specijaliziran, izvan krute cehovske organizacije, služeći u glavnom poljepšavanju života i oplemenjivanju predmeta široke potrošnje. U pravilu su se vraćali sa zarađenim novcem svojim domovima i nisu se htjeli ženiti s tuđim ženama, a ako se nisu vratili, dovodili su sebi žene iz domovine. Nisu htjeli postati ni članovima cehova, a jezik im je bio mješavina talijanskog, francuskog i njemačkog. Zajedno s Furlanima iz Friaula, Talijanima iz Tirola i stanovnicima iz Bergama i Savoje nagrnuli su oni poslije 1686, t. j. iza oslobođenja Budima, napose u taj grad. Kod pojedinih od njih doživjela su ovdje njihova prezimena potpunu promjenu. Od D' Echelle nastaje Duchelle, a kasnije Tuschl, od Pasquale - Páskál, od Menegatta nastaje Mangiatta, a od ovoga — Katzenbeisser, pa su se tako i budimski Thibault kasnije nazvali Diwald — tvrdi Dr. Bevilaqua.

U popisu žitelja, kojima je od g. 1686. do 1789. podijeljeno građanstvo grada Budima⁶ nalazimo doista, da je g. 1725. upisan u »Matri-

⁴ Dr. J. Bösendorfer, »Divaldiana u Osijeku«, »Osječki zbornik«, br. I, 1942, 70—77

⁵ Dr. Adalbert Bevilaqua, »Der Zug der Grisonen Auf den Spuren der Bündner in Mitteleuropa«, »Die Möwe, Schweizer Magazin«, Zürich-Wien, Oktober 1934, 1. Jahrgang, Heft 2, str. 54—57. Taj je broj predao prof. Szabo zagrebačkom odvjetniku Otonu Florschütz, kao unuku (po majci) Matilde Divald udate Brožan.

⁶ Bruno Böllick, Budapest, »Namensverzeichnis der Ofener Bürgersfamilien, 1786—1789, »Südostdeutsche Forschungen«, München—Leipzig, 1938, III, 1, str. 252.

cula civium Budensium» jedan Dewold, g. 1772. jedan Tiboldt, a g. 1778. jedan Tipold.

U vezi s prednjim ne bi bilo bez značenja ni to, da je prva Divaldova žena Ana Marija (umrla u Osijeku 9. XII. 1784.) prema istraživanjima Dra Bösendorfera bila iz Lienza u Tirolu, najbližeg dakle susjedstva Švicarske i kantona Graubündena.

Ne spominjući vrelo svojega znanja tvrdi Dr. Bösendorfer u »Povijesti tipografije u Osijeku«, da je Divald, došavši iz Budima u Osijek u svojoj 32. godini, znao hrvatski, njemački i latinski (a mađarski?). Do znanja hrvatskog jezika mogao je Divald najlakše doći, ako je imao vezu s našim krajevima, no ako je i nije imao, nije mu bilo teško upoznati naš jezik i u samom Budimu, ne samo radi »ilirske« kolonije u budimskom predgrađu Taban, već i radeći u tiskari Lander, u kojoj je bio štampan velik broj hrvatskih knjiga.

Za samog Ivana Martina Divalda (a i za njegove potomke) značajno je i to, da se on, iako je iz potpuno njemačke kulturne i etničke sredine u Budimu došao u Osijek, u kojemu je gospodujući vrhovni sloj također bio njemački, i gdje su se hrvatski jezik i hrvatska svijest tek morali probijati, vođeni tada u glavnom od osječkih franjevaca, članova jednog prosjačkog reda, nije priklonio njemačkom kulturnom krugu (a što bi mu se kao tiskaru materijalno vjerojatno mnogo bolje isplatilo), već hrvatskom. Od 58 do sada objavljenih knjiga, što ih je on između g. 1775. i 1806. štampao u Osijeku⁷, (ne brojeći kod toga pojedine hrvatske kalendre), izašlo ih je 30 na hrvatskom, 25 na latinskom, a tek 3 na njemačkom jeziku. Kod toga treba još naglasiti, da su ne samo i latinske knjige pisali Hrvati (Velikanović, Pavišević, Katančić, Đurošević, Opočevčanin), te da su i one pisane u hrvatskom duhu, već da je i od triju njemačkih tiskanih knjiga prvoj naslov »Illyrien«, druga je »Novi uvod za slavonski jezik . . . za upotrebu svih ljubitelja istoga«, od P. Marijana Lanosevića, a treća je tek prigodnica, njemački svečani govor P. A. Redlicha održan g. 1791. na spomen krunisanja cara Leopolda II.

Osim toga su i za prvog Divalda i za njegove nasljednike njemačka izdanja bili čisto merkantilni poslovi, dok se već kod prvog Divalda, što se tiče hrvatske knjige, radilo o pionirskim djelima hrvatske slavonske književnosti. Divald je ovdje istupao kao prvoborac hrvatske lijepe, naučne i pučke knjige u Slavoniji. Samo njemu imademo zahvaliti, da je u Osijeku, poplavljenom njemačkom vojskom i njemačkim kolonistima, uz razne prigodnice i nabožna djela g. 1776. izašla »Ovčarnica« od Matije Antuna Reljkovića, kojoj je g. 1779. slijedilo drugo izdanje »Satira«, a g. 1794. »Postanak naravne pravice«. Zatim g. 1780. »Kamen pravi smutnje velike« od Antuna Kanižlića, g. 1791. drama »Josip poznat od svoje braće«, od Aleksandra Tomikovića i g. 1794. njegov »Život Petra Velikoga«, g. 1795. pjesmotvor »Život Svetoga Eustahije« od Antuna Jo-

⁷ Dr. J. Bösendorfer, »Divaldiana«, str. 70—77

sipa Turkovića, g. 1796. poučni »Kućnik« od Josipa Stipana Reljkovića i t. d., te da su u Osijeku počevši od g. 1775. štampani kalendari za Hrvate s obiju strana Drave i Dunava.

Dr. K. Firingier.